

نقش بازارچه‌های محلی در معیشت پایدار خانوارهای روستایی

مطالعه موردی: روستاهای شهرستان گرگان*

سمیه رضایی نوده^۱، بهمن صحنه^۲، علیرضا خواجه شاهکوهی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۸

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش بازارچه‌های محلی روستایی در معیشت پایدار خانوارهای روستایی شهرستان گرگان انجام گرفته است. تحقیق از نوع کاربردی است و جمع‌آوری داده‌ها به شیوه میدانی صورت گرفته است. بر این اساس، سؤال‌های متعددی در قالب پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته براساس طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای طراحی شد. جامعه آماری تحقیق شامل همه ۱۲ روستای دارای بازارچه محلی روستایی شهرستان گرگان است که ۷۳۰۸ خانوار دارد و ۳۶۷ نفر به‌عنوان حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شدند و به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند. داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری فریدمن، کای اسکوتر و ویلکاکسون تجزیه و تحلیل شدند و نقشه نیز با نرم‌افزار ArcGIS طراحی شد. روایی پرسشنامه‌ها براساس نظر استادان و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد. نتایج تحقیق نشان داد فعالیت بازارچه‌های محلی روستایی در بهبود معیشت پایدار خانوارهای روستایی تأثیر فراوانی داشته و علاوه بر ایجاد درآمد، تنوع اشتغال روستایی و کاهش هزینه‌ها سبب ایجاد اشتغال برای بسیاری از زنان روستایی در این بازارها شده است. همچنین به‌علت نزدیکی بازارچه‌ها به محل سکونت روستاییان، در عرضه محصولات روستایی به این بازارچه‌ها متمرکز بوده است؛ به‌طوری‌که زمینه ماندگاری بسیاری از اهالی روستایی را در فضاهای روستایی فراهم کرده و فعالیت این بازارچه‌ها در بهبود شبکه راه‌های روستایی و دسترسی‌ها نیز تأثیر فراوانی بر جای نهاده است. بر این اساس می‌توان گفت بهبود سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی، با فعالیت بازارچه‌های روستایی رابطه معنادار دارد و می‌توان فعالیت بازارچه‌های روستایی را یکی از راهکارهای توسعه پایدار روستایی تلقی کرد.

واژه‌های کلیدی: بازارچه‌های محلی روستایی، توسعه پایدار، معیشت پایدار، نواحی روستایی شهرستان گرگان.

* مقاله پژوهشی، مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «نقش بازارچه‌های محلی روستایی در معیشت پایدار خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان گرگان)»، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه جغرافیا.

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه گلستان، گرگان،

ایران، somayh.rezayi@gmail.com

۲. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

(نویسنده مسئول)، b.sahneh@gu.ac.ir

۳. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران،

shahkoochi@gu.ac.ir

The Role of Local Markets in the Sustainable Livelihood of Rural Households (Case Study: Villages of Gorgan County*)

Somayeh Rezaei Nodeh¹, Bahman Sahneh², Ali Reza Khajeh Shahkoohi³

Received April 17, 2022

Accepted September 3, 2022

Abstract

The objective of this study is to investigate the role of local rural markets in sustainable livelihoods of rural households in Gorgan. The field method was used for data collection and the research type was applied. This resulted in formulating several questions in a questionnaire designed by the researcher using a five-point Likert scale. This research focuses on 12 villages with a rural bazaar in Gorgan city with 7308 households. The sample size is 367 questionnaires. Simple random sampling using Cochran formula, Friedman, Chi-square and Wilcoxon tests were used to analyze the data. An ArcGIS map was created using the software. The validity of the questionnaires was evaluated according to the professors' recommendations, and the reliability of the questionnaires was determined using Cronbach's alpha. From the results, local rural markets play an important role in improving the sustainable livelihood of rural families, as these markets generate income, provide a variety of jobs, reduce costs, and have created employment opportunities for many rural women in these markets. Additionally, the proximity of villagers' homes contributes to the supply of rural products to these bazaars and enables residents to remain in rural areas. In addition, the activity of these markets has greatly improved access and the network of rural roads. It can be concluded that the improvement of rural households' livelihood is closely related to the activities of rural markets and that rural markets can be considered as one of the strategies for sustainable rural development.

Keywords: Sustainable Development, Local Rural Markets, Sustainable Livelihood, Rural areas of Gorgan County.

* Research Article, from a Master thesis titled "The Role of Local Rural Markets in the Sustainable Livelihood of Rural Households Case Study: Villages of Gorgan Township".

1 Master of Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities and Social Sciences, Golestan University, Gorgan, Iran, somayh.rezayi@gmail.com

2 Assistant Professor of Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities and Social Sciences, Golestan University, Gorgan, Iran (Corresponding author), b.sahneh@gu.ac.ir.

3 Associate Professor of Geography and Rural Planning, Faculty of Humanities and Social Sciences, Golestan University, Gorgan, Iran, shahkoohi@gu.ac.ir.

مقدمه و بیان مسئله

فرایند آمایش سرزمین به تصمیم‌گیران اجازه می‌دهد در فرایند تصمیم‌گیری در مسائلی با پیچیدگی‌های زیاد و عدم قطعیت بالا، با تمرکز بر پیشران‌های کلیدی به حل مسائل مبهم و دیرپاب فائق آیند (صدیقی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۵). از این‌رو امروزه مشارکت روستاییان و جوامع محلی، جزئی جدایی‌ناپذیر و ضامن اصلی موفقیت برنامه‌های توسعه روستایی محسوب می‌شود (حیدری و شکیبیا، ۱۴۰۰: ۶۴۱). در این راستا، شبکه بازارهای دوره‌ای را می‌توان یکی از مهم‌ترین بازارها قلمداد کرد که در شرایط پایدار اجتماعی و اقتصادی موجب عملکردهای دوسویه و مثبت می‌شود (شفیعی ثابت و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۳: ۲۸۳). وضعیت اکولوژیکی و توان‌های طبیعی نقش بسزایی در توسعه پایدار و الگوی استقرار فضایی سکونتگاه‌های روستایی دارند (آذر، ۱۳۹۹: ۱۲۵). در نیم قرن گذشته، تغییرات عمده‌ای در تفکر روستایی رخ داده و رهیافت معیشت پایدار روستایی به‌طور بالقوه در کشورهای درحال توسعه، برای کاهش فقر روستایی مطرح شده است (آلیس و بیگس، ۲۰۰۱: ۴۳۸). یکی از راهکارهایی که سبب بهبود معیشت روستایی می‌شود، بازارچه‌های محلی است. وجود بازارچه‌های محلی روستایی سبب تعمیم مفهوم توسعه از پدیده‌ای صرفاً اقتصادی به سمت پدیده‌ای انسانی و اجتماعی، و موجب توزیع عادلانه‌تر امکانات و تعادل فضایی می‌شود (ناصری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۶). نقش بازارها در برنامه‌ریزی توسعه محلی در سراسر دنیا اهمیتی اساسی دارد؛ به‌گونه‌ای که در کشورهای با جامعه روستایی وسیع، بازارهای محلی دوره‌ای به‌عنوان اولین نقطه تماس کشاورزان، دامداران و روستاییان با کانال‌های مختلف بازاریابی و مرکز اصلی فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زندگی روستایی عمل می‌کنند (دی و همکاران، ۲۰۱۷: ۴۵). از مزیت‌های بازارهای دوره‌ای و محلی می‌توان به کاهش زمان خرید مشتریان، دسترسی به محصولات تازه، انجام خرید روزانه، دسترسی به انواع محصولات، توسعه حس مدنی، ایجاد محیط امن برای تولیدکنندگان بومی و کمک به ایجاد تعادل اجتماعی از طریق تعامل با گروه‌های درآمدی مختلف اشاره کرد (آکوی‌جام، ۲۰۱۸: ۹۴). با این حال برای استفاده از حداکثر پتانسیل‌های بازارچه‌های روستایی و دستیابی به مزیت‌ها و تأثیرات، تداوم و ایجاد ثبات ارتباطی میان تولیدکننده و مصرف‌کننده در این بازارها مستلزم برگزاری ادواری بازارهای هفتگی است. بدین ترتیب علاوه بر ایجاد تنوع در فعالیت روستاییان، به تحول و رونق اقتصادی از طریق فروش

تولیدات خود در این بازارها دست خواهد یافت. این تحول و رونق اقتصادی در نهایت به توسعه پایدار اقتصادی روستاییان منجر خواهد شد (فلاحی و عزیزی، ۱۳۹۸: ۱۲۶). از نظر خان (۱۹۹۸) بازارهای هفتگی، نقشی اساسی در امرارمعاش روستاییان بازی می‌کنند. آکوی‌جام (۲۰۱۸) این بازارها را تنها منبع تأمین معاش بسیاری از روستاهای می‌داند که به بازارهای عادی دسترسی ندارند. بازارهای ادواری هفتگی روستایی از مصادیقی است که تحولی بنیادین در کارکرد، تولید، اشتغال و در نهایت تغییر ساختار اقتصادی و کالبدی روستاها ایجاد می‌کند. بازارچه‌های روستایی سبب پایداری اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی از جمله افزایش درآمد روستاییان، قدرت خرید، حذف واسطه‌ها، سرمایه‌گذاری در روستا، تأمین کالاها و خدمات مناطق روستایی، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی، افزایش روند توسعه و اشتغال، کاهش ضایعات، افزایش ارزش افزوده محصولات کشاورزی، افزایش سطح زیر کشت، تنوع محصولات کشاورزی و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی شده‌اند.

استان گلستان با وجود تنوع اجتماعی و فرهنگی فراوان ناشی از حضور قومیت‌های مختلف مانند ترک، ترکمن، بلوچ، سیستانی، فارس و... و همچنین تنوع جغرافیایی و قدمت تاریخی، صنایع دستی و سوغات‌های متنوع محلی، برای دایرکردن بازارهای هفتگی محلی و روستایی بسیار مناسب است. این استان با داشتن چهارده شهرستان و روستاهای متعدد و نزدیک به هم، یکی از استان‌های دارای تنوع اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، بازارهای هفتگی، ادواری و روستایی بسیاری است و مرکزی برای تجمع و توزیع محصولات کشاورزی و روستایی به‌شمار می‌رود. همچنین از طریق ایجاد خوداشتغالی و عرضه محصولات به‌صورت مستقیم از تولید به مصرف، فرصت مناسبی برای بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی روستاییان فراهم آورده است. علی‌رغم تأثیر بسزای این بازارها بر معیشت روستاییان و یافته‌های مطالعات پیشین مبنی بر رونق کسب‌وکار ناشی از برپایی این بازارها در مناطق روستایی، بی‌توجهی و نگاه جدی به این بازارها موجب از دست رفتن فرصت ایجاد مشاغل پایدار و مداوم، و هدررفت سرمایه‌های اجتماعی و اقتصادی روستاییان شده است. مهم‌ترین سؤال تحقیق این است که آیا بین فعالیت بازارچه‌های محلی و بهبود سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی شهرستان گرگان رابطه‌ای وجود دارد. بر این اساس، فرضیه پژوهش حاضر این است که بین فعالیت بازارچه‌های محلی و بهبود سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی شهرستان گرگان، رابطه وجود دارد.

پیشینه پژوهش

آصف و مقیت خان (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی تغییر الگوی کالاها و خدمات مصرفی در بازارچه‌های روستایی و نقش آن‌ها در توسعه روستایی در منطقه الیگاره در غرب اوتار پرادش کشور هندوستان پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد تغییر زیادی در سهم کالاهای مصرفی و خدمات رخ داده که نشان‌دهنده افزایش تقاضا برای انواع کالاهای خانگی در بازارچه‌های محلی منطقه مورد مطالعه است. شارما و شارما (۲۰۱۹) تأثیر راه‌های روستایی بر زندگی اجتماعی و اقتصادی از جمله توسعه بازارچه‌های محلی ساکنان روستاها را مطالعه کردند. نتایج این مطالعه نشان داد پس از ساخت جاده‌های روستایی، سطح درآمد روستاییان با رونق بازارچه‌های محلی بهبود و مراقبت‌های بهداشتی و تعداد دفعات مراجعه به مراکز بهداشتی افزایش یافته و دسترسی امکانات آموزشی آسان‌تر شده است. ژنگ و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی مدل‌های موجود تجارت محلی در بازارچه‌های روستایی در چین پرداختند. براساس یافته‌ها، با ارائه یک مدل بهینه تجارت، می‌توان سود را افزایش داد، اما چالشی که کارآفرینان روستایی با آن روبه‌رو هستند، روش‌ها و راهکارهای لازم برای اجرای مدل‌های تجارت و کسب‌وکار در این منطقه و نیز ضعف در دسترسی به منابع توسعه بازارهای محلی است. از نظر آناند و ساهو (۲۰۱۷)، توسعه روستایی یک ضرورت مطلق و فوری در هند است؛ زیرا حدود ۷۰ درصد از جمعیت هند در مناطق روستایی زندگی می‌کنند. شایان ذکر است که توسعه به وسعت بازار محدود می‌شود. مطابق یافته‌ها، در سال‌های اخیر بازارهای هفتگی روستایی نقش مهمی پیدا کرده‌اند؛ زیرا رشد کلی اقتصاد سبب افزایش چشمگیری در قدرت خرید جوامع روستایی شده است. بر این اساس و در این بستر، خریدار، کالا را خریداری می‌کند و فروشنده طبق قوانین تقاضا و عرضه، کالا را می‌فروشد. سلطان‌آبادی و مؤمنی (۱۳۹۶) در پژوهشی این سؤال را مطرح کردند که ایجاد بازارچه‌های هفتگی چه تأثیری بر درآمد و اشتغال روستاییان دارد. بدین ترتیب مسائل ایجاد و توسعه بازارچه‌های محلی در رفع اولویت‌های کسب‌شده در آزمون عبارت‌اند از: ۱. رفع مسائل سرمایه‌ای؛ ۲. مدیریت نیروی انسانی به‌ویژه جوانان دهستان؛ ۳. احساس امنیت از خرید محصولات تولیدی و بازار مصرف؛ ۴. مسائل مرتبط با حمل‌ونقل و توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و مواصلاتی و...). تأمین و توزیع عادلانه و مناسب مواد اولیه و نهاده‌ها در دهستان سلطان‌آباد به‌ترتیب بیشترین اهمیت را داشتند. نظری و همکاران (۱۳۹۵) در بررسی خود به

تحلیل مکانی-فضایی بازارهای هفتگی روستایی بر مبنای نظام سلسله‌مراتب روستایی در شهرستان آق‌قلا پرداختند. نتایج این تحقیق نشان داد براساس مدل‌های مختلف (کمترین فاصله، جمعیت و وزن‌دهی خدمات)، بازارهای هفتگی روستایی که در مراکز دهستان برپا شده‌اند، با مراکز منظومه‌ها و مجموعه‌های روستایی انطباق بیشتری دارند و به دلیل توجه دولت و حجم جمعیت از شعاع عملکردی بیشتری برخوردارند. در مقابل بازارهایی که در روستاهای عادی شکل گرفته‌اند و با مراکز حوزه‌های روستایی منطبق‌اند، به سبب داشتن جمعیت کمتر عملکرد ضعیف‌تری دارند.

مبانی نظری

معیشت پایدار

یکی از مسائل مهم کشورها، رکود و نابودی روستاها به دلایل مختلفی از جمله بیکاری، مهاجرت و سایر عوامل است (حجاریان، ۱۴۰۰: ۱۷۳). روستاها به عنوان مکان‌هایی خاص با شیوه زندگی و فعالیت‌هایی متفاوت در مقایسه با شهرها نیازمند الگوی مدیریتی مجزا و منطبق با شرایط اقتصادی، اجتماعی و بوم‌شناختی حاکم بر روستا هستند (صحنه، ۱۴۰۰: ۴). رویکردهای متعددی برای رسیدن به توسعه روستایی وجود دارد، اما یکی از بهترین این رویکردها را می‌توان معیشت پایدار روستایی دانست (صحنه و خراسانی، ۱۴۰۰: ۱۵۹). پنج مفهوم حیاتی برای فهم چارچوب معیشت شامل مفهوم آسیب‌پذیری، دارایی‌های معیشتی، سیاست‌گذاری‌ها و مؤسسه‌ها، راهبردهای معیشتی و پیامدهای معیشتی هستند (مک‌دانگ و بانینگ، ۲۰۰۹: ۲۳). رویکرد معیشت پایدار روستایی، بر دارایی‌ها و سرمایه‌های اصلی موجود در روستا به عنوان منابع اولیه و اساسی تأمین معاش روستایی تأکید دارد (رحیمی و کرمی دهکردی، ۱۳۹۹: ۲۷۱).

آسیب‌پذیری: یکی از مفاهیم اساسی مربوط به پایداری معیشتی است که مواردی از قبیل شوک‌ها، روندها و فصلی‌بودن را در برمی‌گیرد و می‌تواند بر دارایی‌ها و انتخاب‌های معیشتی قشر فقیر تأثیر منفی داشته باشد. افزایش جمعیت و کمبود فعالیت‌های اشتغال‌زا در نواحی روستایی، موجب آسیب‌پذیری خانوارهای روستایی شده است (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳). آسیب‌پذیری، توصیفی از ناامنی در رفاه افراد، خانواده و جامعه در مواجهه با تغییرات محیطی است. چارچوب مفهوم آسیب‌پذیری در معیشت عبارت است از: ۱. فصلی‌بودن (نوسانات قیمت

ها و تولیدات، فرصت‌های شغلی و...؛ ۲. شوک‌ها یا تکان‌های واردشده ناگهانی (درگیری‌ها، بیماری‌ها، سیل، طوفان، خشکسالی، آفات، سرقت و...؛ ۳. روندهای بحران‌زای قابل‌پیش‌بینی (کمبودهای فصلی، افزایش جمعیت، کاهش حاصلخیزی خاک، آلودگی هوا و...) (چامبرز و کانوی، ۱۹۹۱: ۱۰).

ساختارها و فرایندها: در این چارچوب، به‌مثابه سخت‌افزارهایی هستند که بخش‌های عمومی و خصوصی را دربرمی‌گیرند. فرایندها از سیاست‌ها، قوانین، فرهنگ و نهادها تشکیل شده‌اند و بیشتر شبیه به نرم‌افزارهای سیستم‌اند. ساختارها و فرایندهای دگرگون‌ساز، نقش مهمی در شکل‌دادن به دارایی‌ها و نتایج معیشتی در درون سیستم معیشت پایدار ایفا می‌کنند. راهبردها و نتایج معیشتی به دسترسی به دارایی‌ها یا آسیب‌پذیری محدود نمی‌شوند، بلکه توسط محیط، ساختارها و فرایندها دگرگون می‌شوند. ساختارها سازمان‌های بخش دولتی و خصوصی که سیاست‌ها و قوانین را تنظیم و اجرا می‌کنند، از ارائه خدمات و خرید، معامله و انجام کلیه کارهای دیگر که بر معیشت تأثیر می‌گذارد. فرایندها نیز شامل قوانین، مقررات، سیاست‌ها، ترتیبات عملیاتی، موافقت‌نامه‌ها، هنجارهای اجتماعی و عملکردهایی هستند که به‌نوبه خود نحوه عملکرد ساختارها را تعیین می‌کنند.

سرمایه‌های معیشتی

سرمایه انسانی: ویژگی کیفی انسان اعم از آموزش، تخصص، مهارت، دانش و نوآوری، سرمایه انسانی به‌شمار می‌رود (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۸)؛ بنابراین می‌توان گفت سرمایه انسانی شامل نیروی کار، سلامت، دانش افراد، بهداشت، تغذیه، آموزش، توانایی انجام کار، ظرفیت سازگاری، رهبری و خلاقیت است. سرمایه انسانی، مهارت‌ها را افزایش می‌دهد و انسان را قادر می‌سازد به جست‌وجوی کار یا به‌دست‌آوردن یک یا چند شغل اقدام کند (کرمی دهکردی و انصاری، ۱۳۹۱: ۱۱۱؛ سررا، ۲۰۰۰: ۳۳).

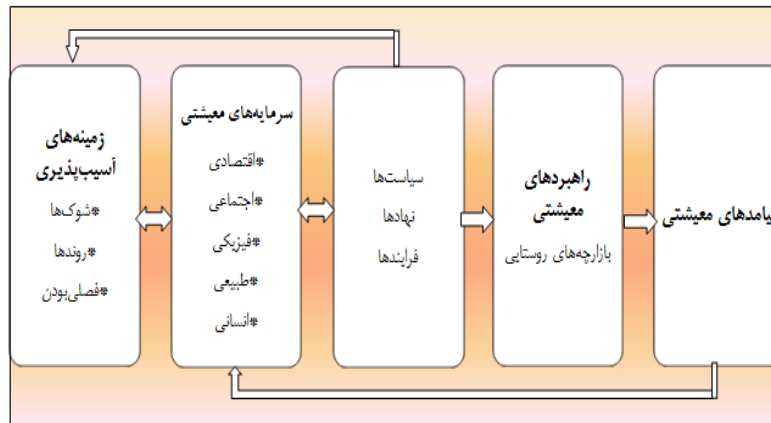
سرمایه مالی: به منابع مالی برای حفظ معیشت یا بهترکردن معیشت افراد اطلاق می‌شود. این دارایی‌ها ممکن است مهم‌ترین و در دسترس‌ترین دارایی برای اقشار فقیر باشند؛ بنابراین سرمایه مالی به منابع اقتصادی اشاره دارد که افراد برای گذران زندگی خود از آن‌ها استفاده می‌کنند. این منابع شامل پول نقد، دارایی‌ها، پس‌اندازها، اعتبار و درآمد حاصل از اشتغال، تجارت، مقرری و

حقوق بازنشستگی، حواله‌ها، دستمزدها، سرمایه‌گذاری‌ها و اعتبار می‌شود و تداوم معاش را برای مردم ممکن می‌سازد (سررات، ۲۰۰۸: ۲).

سرمایه طبیعی: اصطلاحی است که برای موجودی منابع طبیعی به‌کار می‌رود و جریان منابع و خدمات مفید برای معیشت از آن مشتق شده‌اند (کولمایر و گامپر، ۲۰۰۲: ۵). سرمایه طبیعی منابع و عناصری نظیر خاک، آب، معادن، مالکیت زمین‌های کشاورزی، جنگل و مراتع را شامل می‌شود (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۸). سرمایه طبیعی به‌ویژه برای کسانی مهم است که همه یا بخشی از معیشتشان را از فعالیت‌های مبتنی بر منابع طبیعی می‌گیرند. مردم این منابع را برای تولید، به‌منظور بقا استفاده می‌کنند. سرمایه طبیعی منبعی اصلی برای ایجاد معیشت در جامعه روستایی است که می‌تواند معاش آن‌ها را حفظ کند (صحنه و نورتقانی، ۱۳۹۹: ۲۵۲).

سرمایه اجتماعی: شامل شبکه‌ها و ارتباطات، اعتماد به روابط و تفاهم متقابل، پشتیبانی، ارزش‌های مشترک، رهبری، روابط خانوادگی، ارتباطات قبیله‌ای و زبانی است که به فرهنگ کمک می‌کند. به‌وجودآمدن اعتماد در سرمایه اجتماعی، موجب تسهیل و همکاری متقابل می‌شود (فرگوسن، ۲۰۱۲: ۵).

سرمایه فیزیکی: زیرساخت‌های اساسی مانند حمل‌ونقل، جاده‌ها و وسایل نقلیه، سرپناه و ساختمان امن، تأمین آب و فاضلاب، ارتباطات، مدارس، انرژی، ابزار و فناوری، ابزار و تجهیزات برای تولید، فناوری سنتی، ماشین‌آلات، ابزار مورد استفاده برای فعالیت، تراکتور، گاوآهن، کانال‌های آب‌رسانی، مکان‌های عمومی، صنایع، پل‌ها، سدها، لنگرگاه‌ها، پناهگاه‌ها و همچنین امکانات حیاتی نظیر برق، آب، تلفن و گاز را شامل می‌شود. به‌طورکلی سرمایه فیزیکی یکی از مهم‌ترین منابع ایجاد ظرفیت جامعه برای توسعه معیشت پایدار است و به ایجاد ساختارهای صحیح در جامعه به‌ویژه در تسهیل فرایند استفاده از ظرفیت‌ها و سایر دارایی‌های موجود در محیط‌های روستایی اشاره می‌کند. این سرمایه در کاهش هزینه‌ها مؤثر است و جابه‌جایی بین مکان‌های مختلف برای کسب درآمد و ارائه فرصت‌ها را ممکن می‌سازد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۰۲؛ تیمالسینا، ۲۰۰۷: ۷۶). شکل ۱ مدل مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

راهبردها: راهبردهای معیشتی فعالیت‌هایی هستند که برای بقای معیشتی به کار گرفته می‌شوند (جمعه‌پور و احمدی، ۱۳۹۰: ۳۸). راهبردهای معیشتی، ترکیبی از فعالیت‌هایی هستند که افراد به منظور دستیابی به اهداف خود که همان امرارمعاش است، انتخاب می‌کنند. فعالیت‌های معیشتی یا راهبردها، ترکیبی از فعالیت‌ها و انتخاب‌هایی هستند که افراد برای رسیدن به آرزوهای خود در چارچوب دارایی، آسیب‌پذیری و سیستمی که در آن زندگی می‌کنند، از آنها استفاده می‌کنند (سی‌اچ اف، ۲۰۰۵: ۲). در بسیاری از مناطق روستایی، بقا یا بهبود زندگی مردم فقط با تکیه بر کشاورزی امکان‌پذیر نیست، بلکه اتخاذ طیف وسیعی از راهبردهای معیشتی نیز لازم است (تیمه، ۲۰۰۶: ۳). راهبردهای معیشتی ممکن است فعالیت‌های خارج از مزرعه، مهاجرت و ارسال وجوه، مقرری و حقوق بازنشستگی و... باشد؛ بنابراین انتخاب راهبرد، یک فرایند پویا است (سررات، ۲۰۰۸: ۴). تصمیم‌گیری درمورد راهبردهای معیشتی ممکن است به فعالیت‌های مبتنی بر منابع طبیعی، فعالیت‌های غیرطبیعی مبتنی بر منابع و حواله‌ها، کمک‌های بلاعوض، تشدید در مقابل تنوع و نتایج کوتاه‌مدت در مقابل بلندمدت استناد کند. این اقدامات می‌تواند فعالیت‌های تولیدی مانند کار، برداشت محصول و سرمایه‌گذاری‌های کوچک یا طرز برخورد نظیر مهاجرت و وام‌گرفتن باشد. اقدامات به‌معنای چگونگی زندگی مردم و واکنش به شوک‌ها و فشارها است. در بسیاری از مناطق روستایی، بقا یا بهبود زندگی مردم تنها با تکیه بر کشاورزی امکان‌پذیر نیست، بلکه اتخاذ طیف وسیعی از راهبردهای معیشتی لازم است (صحنه، ۱۳۹۰: ۶۳).

پیامدهای معیشتی: نتایج معیشتی، موفقیت‌ها و هدف‌هایی هستند که افراد با تلفیق راهبردهای معیشتی و دارایی‌های معیشتی به آن‌ها دست می‌یابد. پیامدها همواره راهی برای ارزیابی پایداری معیشتی هستند. در نظر گرفتن مقیاس و سطح تحلیل (فرد، خانوار، محلی یا ملی) بسیار مهم است. پیامدهای معیشتی، دستاوردها یا خروجی‌های اقدامات معیشتی هستند و می‌توانند در ایجاد انگیزه برای تعیین فعالیت‌ها کمک کنند. نتایج معیشت شامل درآمد بیشتر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب‌پذیری، کاهش نابرابری، بهبود امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست با استفاده پایدار از منابع طبیعی است که سبب بهبود آن‌ها و منزلت انسانی می‌شود (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۳).

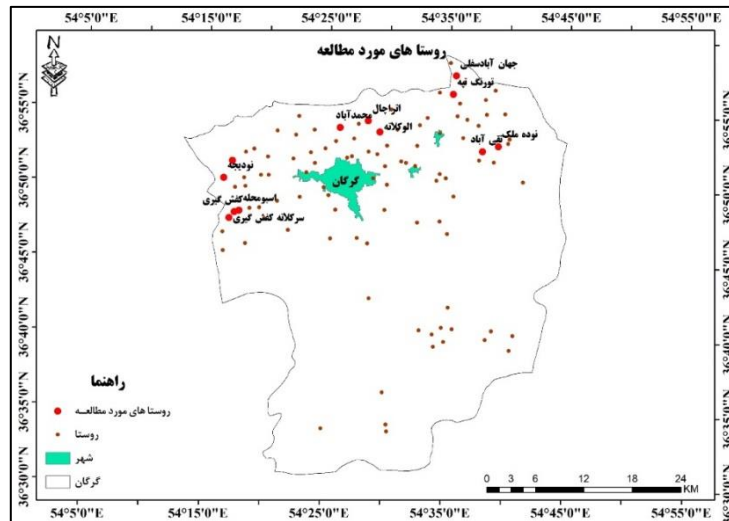
راهبردهای بازارچه‌های روستایی

بازارچه‌ها هفته‌ای یک روز در روستاها یا حاشیه روستاها، در محل برخورد راه‌های اصلی تشکیل می‌شوند. عمده محصولات آن‌ها کشاورزی است. محصولات کارخانه‌ای نیز در این گونه بازار مشاهده می‌شود. بازارچه‌های روستایی تحولی بنیادین در کارکرد، تولید، اشتغال و در نهایت تغییر ساختار اقتصادی و کالبدی روستاها ایجاد می‌کنند. نقش مؤثری که بازارهای روستایی در پایداری اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی دارند عبارت است از: افزایش درآمد روستاییان، قدرت خرید، حذف واسطه‌ها، سرمایه‌گذاری در روستا، تأمین کالاها و خدمات مناطق روستایی، سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش کشاورزی، افزایش روند توسعه و اشتغال، کاهش ضایعات، افزایش ارزش افزوده محصولات کشاورزی، افزایش سطح زیرکشت، تنوع محصولات کشاورزی، و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع روستایی. از آنجا که بیکاری و فقر در روستاها مشکل اصلی به حساب می‌آید و موجب مهاجرت وسیع روستاییان می‌شود، رونق این بازارها نقش بسیار مهمی در فقرزدایی و بهبود کیفیت زندگی روستاییان دارد و می‌تواند تا حدودی مشکلات موجود را کاهش دهد. وجود بازارهای هفتگی، روستاییان را برای تولیدات و خرید مایحتاج، از مراجعه به شهر بی‌نیاز می‌کند. از سویی، بازار مانند رابط بین روستاهای پیرامون خود عمل می‌کند و کارکردهایی نظیر انتقال نیروی انسانی از یک ده به ده دیگر را نیز به طور ضمنی انجام می‌دهد. علاوه بر آن، بازار هم مرکز روابط اقتصادی و مالی است و هم مرکز مبادلات اجتماعی. مراجعه روستاییان به بازارچه‌های

هفتگی، با فاصله روستاها به بازارچه‌ها و روز برپایی آن‌ها رابطه مستقیم دارد. به همین دلیل بازارها در مکان مناسبی برای همه و در روز و زمان معینی برپا می‌شوند؛ بنابراین تشکیل بازارچه‌ها چه از نظر مکانی و چه از نظر زمانی با احتیاجات روستاها تناسب دارد. انتخاب محل بازارها گرچه تابع برنامه‌ریزی دقیق قبلی نیست و فقط بر مبنای تجربه است، دسترسی روستاییان به آن به آسانی صورت می‌گیرد و اگر بازاری در روز مشخصی از هفته برای تعدادی از روستاها دور است یا بدان دسترسی وجود ندارد، بازار بعدی که در روز و مکان دیگری تشکیل می‌شود، این وضع را جبران می‌کند. اغلب روستاییان سعی می‌کنند محصولات خود را در زمان بازار به فروش برسانند و مایحتاج خود را نیز در همین محدوده زمانی بخرند. در واقع بازارچه‌های هفتگی روستایی با روستاهای اطراف خود ارتباط متقابل اقتصادی و اجتماعی دارند (ناصری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۶-۱۰۸).

محدوده مورد مطالعه

شهرستان گرگان در بخش جنوبی استان گلستان واقع شده است. آب‌وهوای این شهرستان معتدل و از نظر ویژگی‌های طبیعی، دارای سه ناحیه جلگه‌ای، کوهپایه‌ای و کوهستانی است. این شهرستان از شمال به شهرستان آق‌قلا و ترکمن و از جنوب به استان سمنان و از شرق به شهرستان علی‌آباد، و از غرب به شهرستان کردکوی منتهی می‌شود. جمعیت شهرستان گرگان براساس سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، بالغ بر ۴۸۰،۵۴۱ نفر بود. شهرستان گرگان شامل دو بخش بهاران و مرکزی و دارای چهار شهر گرگان، سرخنگلاته، جلین و قرق و همچنین پنج دهستان از جمله استرآباد شمالی، استرآباد جنوبی، قرق، روشن‌آباد، انجیراب و ۹۸ روستا است.

شکل ۲. موقعیت محدوده مورد مطالعه

منبع: داده‌های پژوهش (۱۴۰۱)

روش شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی است و جمع‌آوری داده‌ها به شیوه میدانی صورت گرفته است. پس از شناسایی متغیرهای تبیین‌کننده، پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته در طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای متشکل از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی یا کالبدی، انسانی و طبیعی تهیه و توسط پاسخگویان روستایی تکمیل شد. روایی پرسشنامه‌ها، با نظارت هفده نفر از استادان و متخصصان، با اصلاحات مد نظر به تأیید رسید. پایایی پرسشنامه‌ها، با استفاده از آلفای کرونباخ در شاخص اقتصادی ۰/۷۸۵، در شاخص اجتماعی ۰/۷۹۳، در شاخص کالبدی ۰/۹۱۷، در شاخص انسانی ۰/۷۳۱ و در شاخص طبیعی ۰/۶۲۸ مقبول واقع شد. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، داده‌ها به محیط نرم‌افزاری SPSS وارد و سپس با استفاده از آزمون‌های آماری فریدمن، کای اسکوتر، ویلکاکسون تجزیه و تحلیل شدند. برای تهیه نقشه از نرم‌افزار ArcGIS بهره گرفته شد. جامعه آماری این تحقیق همه روستاهای بخش بهاران و مرکزی شامل ۱۲ روستا و ۷۳۰۸ خانوار روستایی بود که بازارچه محلی هفتگی روستایی داشتند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به دست آمد و ۳۶۷ نفر به صورت تصادفی ساده برای پرسشگری انتخاب شدند. جدول ۱ متغیرهای مورد بررسی و جدول ۲ روستاهای دارای بازارچه روستایی شهرستان گرگان را نشان می‌دهد.

جدول ۱. متغیرهای مورد بررسی

متغیر	مؤلفه
افزایش درآمد، افزایش هزینه‌ها، افزایش پس‌انداز، توانایی پرداخت عوارض، سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا، وجود فرصت‌های شغلی متعدد، کاهش بیکاری در روستا، افزایش اشتغال زنان، خلق فرصت‌های جدید شغلی برای جوانان، بالارفتن قدرت خرید، توان دریافت وام و افزایش قیمت اراضی روستایی (مسکونی و زراعی)	اقتصادی
اعتماد به دیگران، مشارکت در امور خیریه، میزان انسجام خانوادگی، احساس امنیت، تعلق خاطر به روستا، تمایل برای کمک به سایرین، رضایت از وضعیت آموزشی روستا، رضایت از دسترسی به خدمات درمانی، رضایت از بیمه، ترجیح راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا، ارتقای سطح آگاهی مردم، کاهش مهاجرت روستاییان، امید به آینده، رضایت از موقعیت اجتماعی، میزان رضایت از درآمد، رضایت از تأمین هزینه‌ها، رضایت از پس‌انداز، رضایت از دریافت وام، تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی و صرفه‌جویی در وقت	اجتماعی
بهبود وضعیت مسکن، افزایش خدمات در روستا، بهبود زیرساخت‌های روستا، بهبود وضعیت مدارس، دسترسی به انرژی (برق)، بهبود کیفیت آب روستا، چندکارکردی بودن فضای مسکونی، بهبود امکانات ورزشی، افزایش تعداد مسکن، افزایش فضاهای تفریحی در روستا، بهبود شبکه معابر و راه‌های ارتباطی، کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی، حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل و...)، بازسازی بناها و خانه‌های قدیمی توسط مالکان، دسترسی به مراکز دامپزشکی، جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده، دسترسی به وسیله نقلیه شخصی، زیرساخت‌های روستا و خدمات در روستا	کالبدی
توانایی انجام کار، داشتن مهارت در زمینه شغلی، وجود نیروی انسانی ماهر در روستا، داشتن خلاقیت، بهبود وضعیت بهداشتی، بهبود وضعیت تغذیه و بهبود وضعیت آموزش	انسانی
وجود اراضی زراعی، دسترسی به آب سالم، دسترسی به پوشش گیاهی، دسترسی به مراتع، نداشتن محدودیت مکانی، مساعدت محیط، توجه به دفع زیاله‌ها، حفاظت از جاذبه‌های گردشگری و جلوگیری از تخریب و دست‌اندازی به مراتع یا منابع طبیعی	طبیعی

منبع: نگارندگان (۱۴۰۰)

جدول ۲. روستاهای دارای بازارچه روستایی شهرستان گرگان

شهرستان	بخش	دهستان	بازار روستا	تعداد خانوار	تعداد پرسشنامه	نوع محصولات
گرگان	بهاران	استرآباد شمالی	اتراچال (یکشنبه)	۴۶۹	۲۴	محصولات باغی (فصلی)، صیفی جات، گل های زینتی، صنایع دستی و چوبی، دام و محصولات لبنی، محولات کارگاهی، خشکبار، پوشاک محلی دست دوز، خوراکی های محلی، ترشیجات و مرباجات، و دست بافت پشمی
			آلوکلاته (دوشنبه)	۸۰۴	۴۰	
			تورنگ تپه (چهارشنبه)	۱۷۹	۹	
		قرق	تقی آباد (جمعه)	۵۹۰	۳۰	
			نوده ملک (چهارشنبه)	۹۷۶	۴۹	
			جهان آباد سفلی (دوشنبه)	۴۰۵	۲۰	
	مرکزی	روشن آباد	اسبومحله (پنجشنبه)	۴۰۸	۲۰	
			کفشگیری (دوشنبه)	۷۲۷	۳۷	
			حیدرآباد (پنجشنبه)	۵۱۴	۲۶	
		انجیراب	نودیجه (سه شنبه)	۱۱۳۶	۵۷	
			سرکلانه کفشگیری (پنجشنبه)	۲۹۷	۱۵	
			محمدآباد (دوشنبه)	۸۰۳	۴۰	
جمع				۷۳۰۸	۳۶۷	

منبع: مطالعات نگارندگان (۱۴۰۱)

یافته های تحقیق

توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب جنس، نشان می دهد ۱۴۱ نفر از پاسخگویان زن و ۲۲۶ نفر مرد بودند. در مجموع، ۸۰ نفر کمتر از ۳۰ سال، ۱۱۹ نفر بین ۳۱ تا ۴۰ سال، ۷۵ نفر بین ۴۱ تا ۵۰ سال و ۹۶ نفر بالای ۵۱ سال سن داشتند. در این بین، ۲۴۹ نفر متأهل و ۱۱۵ نفر مجرد بودند. به لحاظ سطح تحصیلات نیز در مجموع ۶ نفر بی سواد، ۲۴۰ نفر دیپلم و زیر دیپلم و ۱۲۱ نفر بالاتر از دیپلم و از نظر وضعیت اشتغال، ۲۶۹ نفر بازاری بودند و سایر پاسخگویان شغل آزاد،

خانه‌داری، دامداری، فنی، کارمندی، دانشجویی و کشاورزی داشتند. مالکیت مسکن برای ۲۱۰ نفر شخصی، ۹۱ نفر اجاره‌ای و مابقی در منزل والدین زندگی می‌کردند. ۳۱۳ نفر دارای وسیله نقلیه شخصی بودند که ۴۹ نفر از آن‌ها موتورسیکلت، ۱۲۰ نفر سواری، ۱۳۰ نفر وانت و ۱۴ نفر کامیون داشتند. دلیل شرکت در بازار، برای ۸۳ نفر خرید، ۲۸۱ نفر فروش و ۳ نفر خرید و فروش لحاظ شد. ۳۲۲ نفر نیز هر هفته به بازار مراجعه می‌کنند.

یافته‌های ارزیابی میدانی سرمایه‌های معیشتی ساکنان روستایی در سطح ناحیه، در جدول ۳ آمده است. میانگین رتبه‌های متغیرهای سرمایه اقتصادی در روستاهای شهرستان گرگان با استفاده از آزمون فریدمن بالاترین میانگین رتبه‌ای، افزایش اشتغال زنان (۸/۵۹) را نشان می‌دهد که این مسئله بیانگر آن است که فعالیت بازارچه‌های روستایی برای قشر عظیم زنان روستایی زمینه کسب شغل را فراهم کرده است. پایین‌ترین میانگین توانایی پرداخت عوارض (۵/۵۱) نشان دهنده آن است که به‌رغم درآمد مناسب مردم، فرهنگ پرداخت عوارض در بین آن‌ها جایگاه خود را نیافته است؛ زیرا اعتماد نقش مهمی در پرداخت عوارض ایفا می‌کند. افراد تمایل دارند در قبال پرداخت عوارض، خدمات مناسبی دریافت کنند و به‌دلیل اینکه خدمات درخور دریافت نمی‌کنند، علاقه چندانی به پرداخت عوارض ندارند.

در متغیرهای سرمایه اجتماعی، بالاترین میانگین رتبه‌ای افزایش رضایت از درآمد (۱۳/۰۸) که بیانگر فعالیت بازارچه‌های روستایی است، با ایجاد درآمدی مطلوب و پایدار، رضایت حداکثری را کسب کرده است. پایین‌ترین میانگین رضایت از دسترسی به خدمات درمانی (۷/۶۷)، نشان‌دهنده آن است که ارائه خدمات به نواحی روستایی هنوز نامطلوب است و فاصله ای بین ارائه خدمات و رضایت ساکنان وجود دارد؛ بنابراین سطح رضایت در این متغیر، میانگین ضعیفی را نشان می‌دهد.

در متغیرهای سرمایه کالبدی، بالاترین میانگین رتبه‌ای متغیر بهبود زیرساخت‌های روستا (۱۶/۷۱) نشان می‌دهد فعالیت بازارچه‌های روستایی در بهبود زیرساخت‌های روستایی از جمله فضای فیزیکی و بهبود راه‌های روستایی تأثیرگذار بوده است. پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای دسترسی به مراکز دامپزشکی (۱۱/۰۷) نشان می‌دهد ارائه خدمات به نواحی روستایی به‌ویژه دسترسی به خدمات دامپزشکی، هنوز به‌طور مطلوب رخ نداده است و شکاف بزرگی بین ارائه خدمات دامپزشکی و رضایت ساکنان وجود دارد.

در متغیرهای سرمایه انسانی، بالاترین میانگین رتبه‌ای، به متغیر بهبود وضعیت تغذیه (۴/۶۰) اختصاص یافته که نشان می‌دهد فعالیت بازارچه‌های روستایی توانسته در بهبود تغذیه و امنیت غذایی روستاییان تأثیرگذار باشد. پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای، به داشتن خلاقیت (۳/۸۱) تعلق گرفته و بیانگر آن است که این بازارها هنوز به صورت سنتی اداره می‌شوند و دارای خلاقیت و نوآوری برای بازاریابی و گسترش فعالیت نیستند. یکی از دلایل نداشتن خلاقیت را می‌توان در محدودیت بازار دانست؛ زیرا بازارچه‌های روستایی در مقایسه با بازارهای شهری از مشتریان کمتری برخوردار هستند. از این رو به جمعیت کمتری خدمات می‌دهند.

در متغیرهای سرمایه طبیعی، بالاترین میانگین رتبه‌ای به متغیر جلوگیری از تخریب مراتع (۵/۴۸) اختصاص یافته است و نشان می‌دهد ایجاد و فعالیت بازارچه‌های روستایی سطح اشتغال در بازارچه را افزایش داده است؛ بنابراین بسیاری از شاغلان از بخش پرورش دام به علت درآمد کمتر، جدا و این فعالیت را ترک کرده‌اند. از این رو چرای بی‌رویه دام‌ها در مراتع و بهره‌برداری بیش‌ازحد از مراتع، بسیار کاهش یافته است. پایین‌ترین میانگین رتبه‌ای، به داشتن اراضی زراعی (۴/۲۰) تعلق گرفت و بیانگر آن بود که سطح درآمد آن‌چنان زیاد نیست که روستاییان قادر به خرید اراضی زراعی کند و از طرفی قیمت اراضی زراعی نیز نسبتاً در حال افزایش است.

جدول ۳. مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه معیشتی با استفاده از آزمون فریدمن

سرمایه	متغیر	میانگین	ضریب کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معناداری
اقتصادی	افزایش درآمد	۵/۸۴	۳۶۱/۸۶۹	۱۱	۰/۰۰۰
	افزایش هزینه‌ها	۶/۰۶			
	افزایش پس‌انداز	۵/۷۶			
	توانایی پرداخت عوارض	۵/۵۱			
	سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا	۶/۳۸			
	وجود فرصت‌های شغلی متعدد	۶/۳۴			
	کاهش بیکاری در روستا	۶/۸۶			
	افزایش اشتغال زنان	۸/۵۹			
	خلق فرصت‌های جدید شغلی برای	۷/۸۱			

سطح معناداری	درجهٔ آزادی	ضریب کای اسکوئر	میانگین	متغیر	سرمایه
				جوانان	
			۶/۷۰	بالارفتن قدرت خرید	
			۵/۸۷	توان دریافت وام	
			۶/۲۷	افزایش قیمت اراضی روستایی (مسکونی و زراعی)	
۰/۰۰۰	۱۹	۴۸۰/۸۸۱	۸/۸۷	اعتماد به دیگران	اجتماعی
			۹/۶۹	مشارکت در امور خیریه	
			۱۱/۶۶	میزان انسجام خانوادگی	
			۱۰/۴۲	احساس امنیت	
			۹/۸۲	تعلق خاطر به روستا	
			۹/۴۷	تمایل برای کمک به سایرین	
			۸/۶۷	رضایت از وضعیت آموزش روستا	
			۷/۶۷	رضایت از دسترسی به خدمات درمانی	
			۱۰/۰۹	رضایت از بیمه	
			۱۱/۷۰	ترجیح راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا	
			۱۱/۳۲	ارتقای سطح آگاهی مردم	
			۱۰/۵۰	کاهش مهاجرت روستاییان	
			۱۰/۸۲	امید به آینده	
			۱۲/۴۹	رضایت از موقعیت اجتماعی	
			۱۳/۰۸	رضایت از میزان درآمد	
			۱۱/۵۸	رضایت از تأمین هزینه‌ها	
			۱۱/۷۷	رضایت از پس‌انداز	
			۱۰/۲۲	رضایت از دریافت وام	
			۹/۷۰	تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی	
۱۰/۴۶	صرفه‌جویی در وقت				
۰/۰۰۰	۲۵	۴۰۸/۱۶۱	۱۳/۲۴	بهبود وضعیت مسکن	کالبدی
			۱۶/۰۴	افزایش خدمات در روستا	
			۱۶/۷۱	بهبود زیرساخت‌های روستا	

سطح معناداری	درجه آزادی	ضریب کای اسکوئر	میانگین	متغیر	سرمایه
			۱۳/۶۲	بهبود وضعیت مدارس	
			۱۲/۹۰	دسترسی به انرژی (برق)	
			۱۳/۶۵	بهبود کیفیت آب روستا	
			۱۵/۲۲	چندکارکردی بودن فضای مسکونی	
			۱۴/۱۸	بهبود امکانات ورزشی	
			۱۲/۶۳	افزایش تعداد مسکن	
			۱۳/۶۲	افزایش فضاهای تفریحی در روستا	
			۱۶/۴۷	بهبود شبکه معابر و راه‌های ارتباطی	
			۱۳/۲۹	کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی	
			۱۲/۷۲	حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل و...)	
			۱۲/۱۰	بازسازی ابنیه و خانه‌های قدیمی توسط مالکان	
			۱۱/۰۷	دسترسی به مراکز دامپزشکی	
			۱۱/۳۰	جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل نشده	
			۱۳/۶۸	دسترسی به وسیله نقلیه شخصی	
			۱۲/۱۲	زیرساخت آب	
			۱۲/۷۴	گاز	
			۱۳/۴۲	خدمات روستا مدرسه	
			۱۳/۱۱	فضای ورزشی	
			۱۴/۰۴	فضای فرهنگی	
			۱۳/۸۷	فضای تفریح	
			۱۲/۹۴	مرکز بهداشتی	
			۱۳/۵۹	مرکز خرید	
۰/۰۰۰	۵	۸۶/۱۸۳	۳/۹۵	توانایی انجام کار	انسانی
			۳/۹۴	داشتن مهارت در زمینه شغلی	

سطح معناداری	درجه آزادی	ضریب کای اسکوئر	میانگین	متغیر	سرمایه
			۴/۰۰	وجود نیروی انسانی ماهر در روستا	
			۳/۸۱	داشتن خلاقیت	
			۴/۱۴	بهبود وضعیت بهداشتی	
			۴/۶۰	بهبود وضعیت تغذیه	
			۴/۱۸	بهبود وضعیت آموزش	
۰/۰۰۰	۸	۷۱/۰۷۵	۴/۲۰	وجود اراضی زراعی	طبیعی
			۴/۸۸	دسترسی به آب سالم	
			۵/۰۴	دسترسی به پوشش گیاهی	
			۴/۸۲	دسترسی به مراتع	
			۵/۰۲	نداشتن محدودیت مکانی	
			۵/۱۷	مساعدت محیط	
			۵/۱۹	توجه به دفع زباله‌ها	
			۵/۲۰	حفاظت از جاذبه‌های گردشگری	
			۵/۴۸	جلوگیری از تخریب مراتع	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۱) * تا سطح اطمینان ۹۹ درصد

با توجه به ماهیت بازارچه‌های روستایی که غالباً محل دادوستد فرآورده‌های زراعی، باغی، دامی صنایع دستی است، روستاییان محصولات خود را بدون دخالت واسطه‌ها در این بازارها عرضه می‌کنند. فعالیت این بازارها موجب رونق اقتصادی خانواده‌های روستایی، ایجاد اشتغال و درآمدزایی، کاهش بیکاری فصلی و رشد اقتصادی روستاها شده و در نتیجه ثبات اقتصادی، مهاجرت روستاییان به شهرها کاهش یافته است. ایجاد تنوع شغلی، نقش مکمل برای فعالیت های روستایی، درآمد جانبی برای روستاییان، کاهش وابستگی به شهرها، ایجاد ارتباط اقتصادی بین روستاها از ویژگی بازارچه‌های محلی به‌شمار می‌رود. همچنین روستاییان منبع بزرگ بازرشی در جهت توسعه جامعه روستایی‌اند و از قابلیت‌های فراوانی برخوردارند. حضور چشمگیر زنان روستایی در بازارچه‌ها نقش مؤثری در رونق فعالیت‌ها ایفا می‌کند. بازارچه‌های روستایی امروزه جلوه‌گاه اقتصاد و فرهنگ روستاییان است و صرفاً مکانی برای تبادل کالاها نیست، بلکه در پس این کارکرد، بسیاری از عوامل فرهنگی مؤثری وجود دارد. از ویژگی‌های

اجتماعی و فرهنگی بازارچه‌های روستایی، امکان دیدار خویشاوندان و آشنایان، حل و فصل اختلافات، تبادل اطلاعات، گذراندن اوقات فراغت و تفریح، یافتن همسر، تماشای فروشندگان، لذت بردن از فضای پر جنب و جوش بازار است.

در ادامه (جدول ۴) برای مقایسه میانگین متغیرهای سرمایه‌های معیشتی، از آزمون کای اسکوتر استفاده شد. با توجه به مقدار کای اسکوتر به دست آمده تفاوت معناداری بین فراوانی‌های مشاهده شده و فراوانی‌های مورد انتظار بر اساس سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۱، تفاوت بین این دو نسبت از لحاظ آماری معنادار است. بر اساس نتایج، میزان اثرگذاری فعالیت بازارچه‌های روستایی با متغیرهای سرمایه‌های معیشتی تا سطح ۹۹ درصد معنادار بوده است.

جدول ۴. بررسی متغیرهای سرمایه‌های معیشتی با فعالیت بازارچه‌های محلی با استفاده از آزمون

کای اسکوتر

رد	تأیید	معناداری	درجه آزادی	کای اسکوتر	گویه	سرمایه‌ها
	*	۰/۰۰۰	۷	۴۶۴/۶۴۵	افزایش درآمد	اقتصادی
	*	۰/۰۰۰	۶	۳۶۹/۳۴۴	افزایش هزینه‌ها	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۶۹/۵۴۶	افزایش پس‌انداز	
	*	۰/۰۰۰	۶	۳۰۲/۵۹۶	توانایی پرداخت عوارض	
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۸۰/۷۲۱	سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا	
	*	۰/۰۰۰	۴	۶۰/۱۷۵	وجود فرصت‌های شغلی متعدد	
	*	۰/۰۰۰	۴	۸۵/۴۷۵	کاهش بیکاری در روستا	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۶۶/۹۲۳	افزایش اشتغال زنان	
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۹۴/۳۲۸	خلق فرصت‌های شغلی جدید برای جوانان	
	*	۰/۰۰۰	۶	۲۹۲/۹۵۶	بالارفتن قدرت خرید	
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۴۱/۰۱۶	توان دریافت وام	
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۰۶/۲۹۵	افزایش قیمت اراضی روستایی (مسکونی و زراعی)	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۷۰/۸۳۴	اعتماد به دیگران	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۸۲/۵۲۳	مشارکت در امور خیریه	
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۵۵/۸۲۰	میزان انسجام خانوادگی	

رد	تأیید	معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر	گویه	سرمایه‌ها	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۶۷/۱۰۱	احساس امنیت		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۸۱/۵۴۲	تعلق خاطر به روستا		
	*	۰/۰۰۰	۵	۴۲۰/۷۳۳	تمایل برای کمک به سایرین		
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۹۹/۵۸۰	رضایت از وضعیت آموزش روستا		
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۰۹/۷۹۸	رضایت از دسترسی به خدمات درمانی		
	*	۰/۰۰۰	۴	۹۲/۴۱۴	رضایت از بیمه		
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۴۹/۰۷۱	ترجیح راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا		
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۳۵/۳۳۸	ارتقای سطح آگاهی مردم		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۶۰/۳۹۸	کاهش مهاجرت روستاییان		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۴۴/۷۵۷	امید به آینده		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۲۳/۸۳۱	رضایت از موقعیت اجتماعی		
	*	۰/۰۰۰	۵	۳۰۲/۷۲۸	رضایت از میزان درآمد		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۰۳/۴۵۰	رضایت از تأمین هزینه‌ها		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۵۱/۶۵۱	رضایت از پس‌انداز		
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۰۰/۸۴۲	رضایت از دریافت وام		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۵۷/۰۰۵	تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی		
	*	۰/۰۰۰	۴	۵۳/۵۸۶	صرفه‌جویی در وقت		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۵۶/۳۱۱	بهبود وضعیت مسکن		کابلدی
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۵۲/۶۰۵	افزایش خدمات در روستا		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۵۴/۳۸۳	بهبود زیرساخت‌های روستا		
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۳۹/۴۱۷	بهبود وضعیت مدارس		
	*	۰/۰۰۰	۴	۳۰۵/۱۳۹	دسترسی به انرژی (برق)		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۸۲/۶۳۲	بهبود کیفیت آب روستا		
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۶۷/۰۸۷	چندکارکردی بودن فضای مسکونی		
	*	۰۰۰	۵	۳۳۹/۳۸۱	بهبود امکانات ورزشی		
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۱۴/۲۷۳	افزایش تعداد مسکن		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۱۲/۶۸۷	افزایش فضاهای تفریحی در روستا		
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۲۴/۶۲۸	بهبود شبکه معابر و راه‌های ارتباطی		

رد	تأیید	معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر	گویه	سرمايه‌ها
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۵۰/۲۸۹	کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی	
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۷۶/۲۵۶	حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی (سیل و...)	
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۴۴/۹۲۱	بازسازی ابنیه و خانه‌های قدیمی توسط مالکان	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۸۰/۸۸۸	دسترسی به مراکز دامپزشکی	
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۴۶/۹۳۷	جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده	
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۳۰/۷۵۲	دسترسی به وسیله نقلیه شخصی	
	*	۰/۰۰۰	۴	۴۵۰/۱۵۳	زیرساخت آب	
	*	۰/۰۰۰	۴	۴۸۳/۰۶۸	گاز	
	*	۰/۰۰۰	۴	۳۸۴/۵۶۷	خدمات روستا مدرسه	
	*	۰/۰۰۰	۴	۳۱۵/۱۶۶	فضای ورزشی	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۶۰/۱۲۵	فضای فرهنگی	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۷۰/۰۱۶	فضای تفریح	
	*	۰/۰۰۰	۴	۲۱۷/۱۵۵	مرکز بهداشتی	
	*	۰/۰۰۰	۵	۳۷۷/۴۰۹	مرکز خرید	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۴۸/۰۵۴	توانایی انجام کار	انسانی
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۳۴/۶۴۹	داشتن مهارت در زمینه شغلی	
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۰۱/۷۲۵	وجود نیروی انسانی ماهر در روستا	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۰۴/۵۹۴	داشتن خلاقیت	
	*	۰/۰۰۰	۵	۱۷۷/۸۵۶	بهبود وضعیت بهداشتی	
	*	۰/۰۰۰	۶	۳۰۹/۲۱۵	بهبود وضعیت تغذیه	
	*	۰/۰۰۰	۶	۳۰۲/۹۹۷	بهبود وضعیت آموزش	
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۰۲/۵۷۵	وجود اراضی زراعی	طبیعی
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۶۴/۹۲۹	دسترسی به آب سالم	
	*	۰/۰۰۰	۵	۳۰۷/۳۰۵	دسترسی به پوشش گیاهی	
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۷۰/۱۶۱	دسترسی به مراتع	
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۲۰/۵۶۱	نداشتن محدودیت مکانی	

رد	تأیید	معناداری	درجه آزادی	کای اسکوئر	گویه	سرمایه‌ها
	*	۰/۰۰۰	۴	۱۲۶/۴۴۷	مساعدت محیط	
	*	۰/۰۰۰	۵	۲۰۸/۰۰۳	توجه به دفع زباله‌ها	
	*	۰/۰۰۰	۴	۹۷/۹۱۸	حفاظت از جاذبه‌های گردشگری	
	*	۰/۰۰۰	۴	۸۹/۰۰۸	جلوگیری از تخریب	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۱) ** تا سطح اطمینان ۹۹ درصد

در جدول ۵ به‌منظور بررسی تأثیرگذاری فعالیت بازارچه‌های روستایی بر متغیرهای سرمایه‌های معیشتی قبل از فعالیت بازارچه و بعد از فعالیت بازارچه، از آزمون ویلکاکسون بهره گرفته شد. با استناد به مقدار Z به‌دست‌آمده از متغیرهای سرمایه‌های معیشتی که در سطح خطای کوچک‌تر از ۰/۰۱ معنادار است، باید گفت به‌لحاظ آماری با اطمینان ۰/۹۹، تفاوت میزان تأثیرگذاری قبل از فعالیت بازارچه روستایی و پس از فعالیت بازارچه روستایی معنادار است؛ بنابراین این نتیجه بر تأیید فعالیت بازارچه روستایی با بهبود سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی دلالت دارد.

جدول ۵. مقایسه فعالیت بازارچه‌های محلی روستایی (قبل از فعالیت و بعد از فعالیت بازارچه) بر سرمایه‌های معیشتی با استفاده از آزمون ویلکاکسون

معناداری	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از فعالیت بازارچه‌های روستایی					قبل از فعالیت بازارچه‌های روستایی					توصیف	سرمایه‌ها
		بعد	قبل	بیشتر زیاد	زیاد	توسط	کم	بیشتر کم	زیاد	توسط	کم	بیشتر کم			
۰/۰۰۰	۱/۹۱۶	۱۵/۲۰	۵۱/۰۰	۲۶	۱۶۳	۹۴	۵۹	۲۵	-	۳	۳۵	۱۹۱	۱۳۸	افزایش درآمد	اقتصادی
۰/۰۰۰	۱/۸۷۶	۱۴/۰۰	۰/۰۰	۳۵	۱۳۹	۱۲۵	۵۲	۱۶	-	-	۵۶	۲۲۰	۹۱	افزایش هزینه‌ها	
۰/۰۰۰	۱/۷۸۳	۱۴/۵۰	۰/۰۰	۲۶	۱۵۳	۱۰۳	۶۷	۱۸	-	-	۸۱	۱۹۲	۹۴	افزایش پس‌انداز	
۰/۰۰۰	۱/۶۷۳	۱۴/۸۵	۶۲/۵۰	۵۱	۱۰۲	۱۳۷	۶۵	۲۲	-	۳	۵۲	۲۱۵	۹۷	توانایی پرداخت عوارض	
۰/۰۰۰	۱/۸۷۰	۱۵/۲۶	۵۷/۰۰	۶۸	۱۱۲	۱۱۸	۴۸	۲۱	-	-	۸۵	۱۷۲	۱۱۰	سرمایه‌گذاری سودآور و پررونق در روستا	
۰/۰۰۰	۱/۵۳۷	۱۳/۹۹	۴۹/۰۰	۸۲	۹۹	۱۰۷	۵۱	۲۸	-	۳	۸۰	۱۹۴	۹۰	وجود فرصت‌های شغلی متعدد	
۰/۰۰۰	۱/۸۸۵	۱۶/۵۱	۵۳/۰۰	۸۵	۱۱۲	۱۰۵	۴۶	۱۹	-	۳	۹۲	۱۹۴	۷۸	کاهش بیکاری در روستا	
۰/۰۰۰	۱/۶۰۱	۱۶/۱۳	۴۱/۵۰	۱۵۶	۹۹	۵۵	۴۳	۱۴	-	۳	۹۷	۱۸۴	۸۳	افزایش اشتغال زنان	
۰/۰۰۰	۱/۹۴۲	۱۵/۱۰	۶۲/۶۴	۱۳۰	۹۹	۷۸	۳۵	۲۵	-	۶	۹۳	۱۷۳	۹۵	خلق فرصت‌های شغلی جدید برای جوانان	
۰/۰۰۰	۱/۶۷۵	۱۵/۶۹	۹۴/۲۳	۶۴	۱۳۷	۹۶	۵۱	۱۹	۳	۹	۷۹	۱۸۴	۹۲	افزایش قدرت خرید	
۰/۰۰۰	۱/۶۷۵	۱۴/۰۱	۷۲/۵۰	۴۴	۱۰۴	۱۴۷	۵۱	۲۱	۳	۶	۹۵	۱۷۲	۹۱	توان دریافت وام	
۰/۰۰۰	۱/۱۳۳	۱۴/۰۲	۷۲/۵۰	۶۷	۹۷	۱۳۸	۴۲	۲۳	۵	۱۳	۱۰۲	۱۶۵	۸۲	افزایش قیمت اراضی روستایی (مسکونی و زراعی)	
۰/۰۰۰	۱/۸۵۶	۱۵/۷۳	۱۶/۹۳	-	۱۸	۹۷	۱۶۵	۸۷	-	۴	۳۱	۱۶۰	۱۷۲	اعتماد به دیگران	
۰/۰۰۰	۱/۳۴۷	۱۵/۰۱	۷۴/۵۰	۱۵	۱۲۰	۱۴۳	۷۰	۱۹	-	-	۳۴	۲۳۲	۱۰۱	مشارکت در امور خیریه	سرمایه‌های اجتماعی

معداری	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از فعالیت بازارچه‌های روستایی					قبل از فعالیت بازارچه‌های روستایی					تفاوت	سرمايه‌ها
		بعد	قبل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۰/۰۰۰	۱/۲۲۹	۱۵/۶۱	۶۹/۰۰	۲۰	۱۷۹	۱۰۵	۴۳	۲۰	-	۷	۷۷	۱۸۳	۱۰۰	میزان انسجام خانوادگی	
۰/۰۰۰	۱/۵۴۱	۱۴/۱۷	۷۷/۰۰	۲۸	۱۱۹	۱۴۵	۵۲	۲۳	-	۴	۹۳	۱۷۰	۱۰۰	احساس امنیت	
۰/۰۰۰	۱/۲۱۸	۱۳/۰۳	۷۸/۰۰	۲۷	۱۰۱	۱۶۰	۵۷	۲۲	-	۵	۸۱	۲۱۱	۷۰	تعلق خاطر به روستا	
۰/۰۰۰	۱/۶۹۷	۱۴/۷۰	۷۵/۵۰	۳۰	۷۲	۲۰۱	۳۷	۲۷	-	۴	۶۲	۱۹۵	۱۰۶	تمایل برای کمک به سایرین	
۰/۰۰۰	۱/۲۲۶	۱۲/۶۸	۹۴/۵۰	۱۲	۷۷	۱۹۸	۵۵	۲۵	-	۱۰	۹۶	۱۷۳	۸۸	رضایت از وضعیت آموزش روستا	
۰/۰۰۰	۱/۸۵۴	۱۱/۵۳	۷۱/۵۰	۱۰	۵۴	۲۰۱	۷۴	۲۸	-	۳	۹۶	۱۵۵	۱۱۳	رضایت از دسترسی به خدمات درمانی	
۰/۰۰۰	۱/۵۷۲	۱۳/۴۴	۸۶/۳۸	۳۸	۱۰۴	۱۱۹	۸۲	۲۴	۲	۳	۸۱	۱۸۸	۹۳	رضایت از بیمه	
۰/۰۰۰	۱/۷۲۲	۱۵/۱۴	۷۷/۰۰	۵۱	۱۱۲	۱۴۲	۴۹	۱۳	-	۳	۸۶	۲۱۱	۶۷	ترجیح راه‌اندازی کسب‌وکار در روستا	
۰/۰۰۰	۱/۸۹۵	۱۵/۹۵	۷۵/۶۹	۳۹	۱۴۷	۱۰۱	۵۶	۲۴	-	۱۱	۸۷	۱۸۳	۸۶	ارتقای سطح آگاهی مردم	
۰/۰۰۰	۱/۱۷۰	۱۳/۰۴	۶۹/۰۰	۲۷	۱۲۶	۱۳۵	۵۹	۲۰	-	۹	۹۲	۱۸۳	۸۳	کاهش مهاجرت روستاییان	
۰/۰۰۰	۱/۹۸۸	۱۵/۵۷	۷۵/۵۰	۳۶	۱۲۱	۱۳۶	۵۱	۲۳	-	-	۷۷	۱۹۱	۹۹	امید به آینده	
۰/۰۰۰	۱/۴۷۰	۱۵/۸۹	۱۹۰/۵۰	۶۱	۱۳۳	۱۰۸	۵۳	۱۲	-	-	۸۳	۱۸۵	۹۹	رضایت از موقعیت اجتماعی	
۰/۰۰۰	۱/۳۵۶	۱۶/۰۰	۵۱/۵۰	۵۵	۱۶۷	۹۲	۴۰	۱۳	-	-	۸۸	۱۸۳	۹۶	رضایت از میزان درآمد	
۰/۰۰۰	۱/۲۴۱	۱۴/۵۶	۵۷/۵۰	۶۰	۱۱۷	۱۲۰	۴۹	۲۱	-	-	۱۰۱	۱۸۳	۸۳	رضایت از تأمین هزینه‌ها	
۰/۰۰۰	۱/۴۲۴	۱۵/۰۸	۱۳۰/۷۲	۵۶	۱۲۰	۱۳۸	۳۳	۲۰	-	-	۹۹	۱۹۱	۷۷	رضایت از پس‌انداز	
۰/۰۰۰	۱/۳۳۳	۱۳/۴۶	۷۶/۳۲	۴۰	۱۰۹	۱۳۲	۵۷	۲۹	-	۱	۹۸	۱۸۶	۸۲	رضایت از دریافت وام	
۰/۰۰۰	۱/۱۷۸	۱۳/۷۶	۱۰/۵۸	۳۲	۹۵	۱۵۸	۴۸	۳۴	-	۴	۹۴	۱۸۷	۸۲	تمایل به ایجاد شرکت‌های تعاونی	

مختصات	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از فعالیت بازارچه‌های روستایی					قبل از فعالیت بازارچه‌های روستایی					تغییر	سرمايه‌ها
		بعد	قبل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
۰/۰۰۰	۱/۸۲۳	۱۴/۰۵	۱۳۰/۳۳	۵۳	۱۰۸	۱۰۶	۵۹	۴۱	-	۱۸	۹۷	۱۶۵	۸۷	صرفه‌جویی در وقت	کابردی
۰/۰۰۰	۱/۳۰۶	۱۵/۶۰	۷۴/۵۰	-	۱۰	۱۰۰	۱۸۷	۷۰	-	-	۲۹	۱۵۴	۱۸۲	بهبود وضعیت مسکن	
۰/۰۰۰	۱/۰۱۵	۱۴/۰۰	۰/۰۰	۱۱	۱۲۰	۱۳۷	۶۰	۳۹	-	-	۶۹	۲۳۳	۶۵	افزایش خدمات در روستا	
۰/۰۰۰	۱/۸۳۲	۱۴/۲۵	۴۵/۰۰	۳۲	۱۴۱	۱۰۹	۷۲	۱۳	-	-	۷۹	۱۹۴	۹۴	بهبود زیرساخت‌های روستا	
۰/۰۰۰	۱/۸۳۵	۱۲/۷۴	۱۴۷/۶۷	۴۴	۱۵۰	۱۰۶	۴۴	۲۲	-	۲	۱۰۷	۱۶۷	۹۱	بهبود وضعیت مدارس	
۰/۰۰۰	۱/۳۲۰	۱۱/۱۱	۸۲/۰۰	۱۵	۱۰۰	۱۷۷	۴۶	۲۹	-	۲	۱۲۵	۱۶۰	۸۰	دسترسی به انرژی (برق)	
۰/۰۰۰	۱/۷۵۸	۱۳/۲۰	۱۰۹/۳۸	۱۳	۷۹	۲۰۰	۴۵	۳۰	-	۲	۱۱۳	۱۷۰	۸۲	بهبود کیفیت آب روستا	
۰/۰۰۰	۱/۸۱۷	۱۴/۶۳	۸۰/۵۰	۲۶	۹۲	۱۶۵	۵۷	۲۷	-	-	۸۵	۱۹۴	۸۸	چندکارکردی بودن فضای مسکونی	
۰/۰۰۰	۱/۳۶۵	۱/۷۸	۱۲۴/۴۰	۳۵	۱۱۴	۱۵۰	۳۹	۲۹	-	-	۸۵	۱۹۳	۸۹	بهبود امکانات ورزشی	
۰/۰۰۰	۱/۷۲۳	۱۳/۸۰	۷۵/۰۰	۱۷	۱۰۹	۱۶۸	۵۰	۲۳	-	۳	۹۱	۱۶۸	۱۰۵	افزایش تعداد مسکن	
۰/۰۰۰	۱/۰۷۸	۱۳/۳۶	۷۴/۰۰	۲۳	۷۵	۱۸۰	۴۹	۳۹	-	-	۷۶	۱۹۸	۹۳	افزایش فضاهای تفریحی در روستا	
۰/۰۰۰	۱/۸۸۲	۱۴/۸۶	۶۳/۰۰	۳۸	۸۴	۱۴۳	۷۴	۲۸	-	-	۶۳	۲۲۸	۷۶	بهبود شبکه معابر و راه‌های ارتباطی	
۰/۰۰۰	۱/۷۶۳	۱۳/۵۰	۸۹/۵۰	۵۵	۱۳۵	۱۱۲	۳۸	۲۶	-	۶	۸۶	۱۹۵	۸۰	کیفیت شبکه دفع فاضلاب و آب‌های سطحی	
۰/۰۰۰	۱/۶۳۳	۱۲/۲۴	۷۹/۵۰	۱۹	۸۱	۱۸۵	۶۱	۲۱	-	۶	۹۵	۱۷۲	۹۴	حفظ روستا در برابر خطرات طبیعی	
۰/۰۰۰	۱/۲۶۵	۱۲/۷۰	۷۰/۵۰	۵	۸۹	۱۸۸	۵۵	۳۰	-	۷	۸۹	۱۵۹	۱۱۲	بازسازی ابنیه و خانه‌های قدیمی	

معداری	Z	میانگین رتبه‌ای (Mean Rank)		بعد از فعالیت بازارچه‌های روستایی					قبل از فعالیت بازارچه‌های روستایی					تجهیزات	سرمایه‌ها
		بعد	قبل	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
														توسط مالکان	
۰/۰۰۰	۱/۱۵۷	۱۱/۷۵	۸۱/۵۰	۹	۷۷	۱۸۵	۵۴	۴۲	-	۷	۶۱	۲۰۸	۹۱	دسترسی به مراکز دامپزشکی	
۰/۰۰۰	۱/۴۹۱	۱۲/۴۸	۸۱/۵۰	۱۳	۶۳	۱۶۲	۹۲	۳۷	-	۲	۸۹	۱۷۶	۱۰۰	جلوگیری از ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده	
۰/۰۰۰	۱/۴۶۰	۱۲/۷۱	۱۳۹/۰۶	۹	۶۸	۱۸۷	۵۸	۴۵	-	۳	۹۳	۱۸۵	۸۳	دسترسی به وسیله نقلیه شخصی	
۰/۰۰۰	۱/۹۵۲	۱۰/۷۸	۱۱۲/۱۴	۷	۱۱۴	۱۶۲	۶۵	۱۹	-	۵	۱۲۷	۱۸۷	۴۸	زیرساخت آب	
۰/۰۰۰	۱/۵۵۶	۱۱/۹۱	۹۰/۵۰	۸	۵۷	۲۳۲	۴۹	۲۱	-	۳	۱۳۴	۱۸۴	۴۶	گاز	
۰/۰۰۰	۱/۴۱۶	۱۲/۷۹	۸۷/۰۰	۶	۵۸	۲۳۵	۶۱	۷	۴	۴	۱۳۶	۱۷۷	۴۶	خدمات روستا مدرسه	
۰/۰۰۰	۱/۳۲۸	۱۱/۳۸	۱۲۴/۳۳	۳	۸۵	۲۰۹	۶۵	۵	۴	۴	۱۱۵	۱۸۵	۵۹	فضای ورزشی	
۰/۰۰۰	۱/۳۱۸	۱۳/۹۰	۱۰۷/۵۹	۴	۹۱	۱۹۳	۶۶	۱۳	-	۴	۹۳	۲۱۶	۵۴	فضای فرهنگی	
۰/۰۰۰	۱/۹۱۸	۱۲/۰۷	۱۱۱/۲۷	۱۶	۱۲۳	۱۳۶	۶۳	۲۹	۴	۲	۱۱۰	۱۸۶	۶۵	فضای تفریح	
۰/۰۰۰	۱/۲۷۸	۱۲/۵۸	۲۱۹/۸۰	۱۵	۱۲۰	۱۴۲	۶۲	۲۸	-	۴	۹۹	۱۹۱	۷۳	مرکز بهداشتی	
۰/۰۰۰	۱/۲۰۱	۱۲/۰۰	۰/۰۰	۸	۱۰۰	۱۶۴	۷۴	۲۱	-	۱۰	۱۰۰	۱۸۷	۷۰	مرکز خرید	

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۱) *** تا سطح اطمینان ۹۹ درصد

بحث و نتیجه گیری

امروزه توسعه پایدار در برنامه ریزی و توسعه روستایی، رویکردی نوین محسوب می شود. توسعه روستایی نیز برخلاف گذشته، برپایه رویکردی کل نگر و نظام مند است که دربردارنده ابعاد و مؤلفه های بنیادی شکل دهنده نظام توسعه روستایی و هم پیوندی موزون میان آنها است که هر بعد اهمیت خاص خود را دارد و حذف شدنی نیست (شفیعی ثابت و براتی طرقي، ۱۳۸۸: ۳۳). در شهرستان گرگان راهبرد فعالیت بازارچه های روستایی، یکی از ابعاد راهبردهای معیشت پایدار و کاهش وابستگی روستا به شهر و درعین حال افزایش وابستگی روستاها به یکدیگر و تولیدات روستایی است. بازارچه های محلی محدوده مورد مطالعه، به عنوان یک پدیده اقتصادی، از کارکردهای متنوعی برخوردارند و ضمن رفع نیازهای ساکنان نواحی روستایی، توانسته اند با اتکا به تولیدات محلی و عرضه مستقیم و بی واسطه سبب ایجاد انگیزه برای تولید بیشتر در بین روستاییان شوند. نواحی روستایی گرگان معمولاً فضاهای مناسبی برای تولید است و در آن محصولات مختلفی به عمل می آید. بخشی از محصولات روستایی برای مصارف شخصی و مازاد برای تأمین دیگر نیازهای روستاییان به فروش می رسد. روستاییان محصولات خود را به بازارهای محلی عرضه می کنند یا خودشان آنها را می فروشند. بیشتر مراجعان، دلیل خریدشان را ارزانی کالا، نداشتن هزینه حمل و نقل و نزدیکی به محل زندگی و کار، و تنوع کالا و اجناس در بازارهای محلی روستایی ذکر کردند. بازارچه های محلی مکان های جذابی (آداب و رسوم، پوشاک و تولیدات محلی) برای گردشگران نیز هست؛ زیرا بسیاری از گردشگران که به محدوده سفر می کنند، در مدت اقامت خود از آن بازدید می کنند. از طرفی کیفیت محصولات محلی، فضای بازار، جذابیت و زمان تشکیل بازار، بر جذب گردشگران تأثیر گذاشته است. عمده خریداران این بازارچه ها به اقشار متوسط و پایین جامعه تعلق دارند که به دنبال قیمت پایین هستند؛ بنابراین این بازارها موجب بهبود معیشت مردم متوسط و پایین می شوند. فعالیت این بازارچه ها در فضای روستایی سبب بهبود سرمایه های معیشتی خانوارهای روستایی شده و نتایج آزمون های فریدمن، کای اسکوتر و ویلکاکسون بیانگر این وضعیت است. طبق یافته ها می توان گفت از بین سرمایه های معیشتی، بیشترین تأثیر را بر سرمایه فیزیکی با میانگین ۷۹/۷۲۰، سرمایه اجتماعی ۶۴/۵۲۳، سرمایه اقتصادی ۴۱/۳۱۸، سرمایه طبیعی ۲۹/۲۲۶ و سرمایه انسانی ۲۲/۹۱۵ داشته

است. بدین ترتیب فعالیت این بازارچه‌ها از طریق ساخت فضاهای جدید و بهبود راه‌های روستایی، بیشترین تأثیر را بر سرمایه فیزیکی گذاشته و سپس سرمایه اجتماعی به دلیل لزوم ارتباط مستقیم بین عرضه‌کننده و مصرف‌کننده، و جلب اعتماد طرفین، شکل گرفته و بر سرمایه انسانی و طبیعی کمترین تأثیر را داشته است؛ زیرا محدوده پوششی این بازارها و ارائه خدمات آن‌ها محدود است؛ بنابراین هنوز به صورت سنتی اداره می‌شوند. بدین ترتیب در متغیرهای مربوط به سرمایه انسانی در مقایسه با سایر متغیرها، شاهد بهبود نسبتاً مختصری هستیم. بررسی متغیرهای سرمایه‌های معیشتی نیز بیشترین تأثیرگذاری را بر افزایش اشتغال زنان در نواحی روستایی نشان داد. با توجه به اینکه نیمی از ساکنان نواحی روستایی را زنان تشکیل می‌دهند، حضور این قشر در رونق اقتصادی این بازارچه‌ها بسیار تأثیرگذار بوده است. در واقع زنان با عرضه تولیدات روستایی توانسته‌اند در افزایش درآمد و پس‌انداز خانوار سهم چشمگیری داشته باشند. همچنین ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای جوانان نیز موجب شده بسیاری از جوانان روستایی با فروشنده‌گی، کارگری، حمل‌ونقل و... در این امر سهیم باشند. از این رو شاهد افزایش رضایت از درآمد در بین ساکنان نواحی روستایی هستیم؛ چرا که این فعالیت توانسته در ایجاد رضایت روستاییان از موقعیت اجتماعی‌شان نقش مهمی داشته باشد. عواملی مانند بهبود زیرساخت‌های روستاها و افزایش خدمات در نواحی روستایی، بهبود وضعیت تغذیه و وضعیت آموزش فرزندان به علت افزایش درآمد و امکان تداوم تحصیلات تا سطوح بالا برای فرزندان، در افزایش رضایت روستاییان بسیار تأثیرگذار بوده و همچنین تأثیر مثبت فعالیت این بازارچه‌ها بر جلوگیری از تخریب مراتع و حفاظت از جاذبه‌های گردشگری به‌خاطر تغییر شغل بسیاری از روستاییان از دامداری به فعالیت‌های بازار، سبب بهبود سرمایه‌های طبیعی شده است. در واقع باید بهبود سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی و توانمندی ساکنان را مدیون توسعه و فعالیت بازارچه‌های روستایی دانست. بازارچه‌های هفتگی روستایی با روستاهای پیرامون خود ارتباطی دیرینه دارند و هر بازار نماینده حیات اقتصادی و اجتماعی روستاهایی است که در نزدیکی آن است. می‌توان علت تشکیل این بازارچه‌ها را نیاز جامعه روستایی به آن‌ها دانست و سهمی که بازارچه‌های هفتگی روستایی در پیوند روستاهای دور و نزدیک اطراف خود دارند. به عبارت دیگر بازارها در شعاع فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی روستاها و منعکس‌کننده پاره‌ای از خواسته‌های روستاییان هستند و تشکیل آن‌ها همواره با روستاهای اطرافشان ارتباط دارد. نبود

کانون‌های دادوستد در روستاها، به‌گونه‌ای که در شهر وجود دارد و همچنین دوری روستاها از شهر و نبود راه‌های ارتباطی مناسب میان شهر و روستا در تفاوت ارزش‌های رفتاری شهری و روستایی، روستاییان را ناگزیر از ایجاد و حفظ بازارچه‌های هفتگی روستایی و فرهنگ تجاری خاص خود کرده است. از این‌رو در این راستا پیشنهادهایی ارائه می‌شود:

۱. حمایت از بازاریابی الکترونیکی برای تولیدات روستایی از طریق آموزش استفاده از فضای مجازی؛
۲. ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی و تولیدی به‌منظور فراهم کردن اشتغال برای زنان روستایی و در جهت ارائه به بازارچه‌ها؛
۳. ارائه خدمات مطلوب‌تر از طریق دریافت عوارض؛
۴. لزوم توجه جدی‌تر به ساخت فضای استاندارد بازارچه روستایی؛
۵. تسهیل رفت‌وآمد روستاییان از طریق بهبود و بازسازی راه‌های ارتباطی.

منابع

- آذر، علی (۱۳۹۹). بررسی و ارزیابی نقش توان‌های محیطی در توزیع مکانی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان مراغه با تکنیک AHP فازی، *آمایش سرزمین*، دوره دوازدهم، شماره ۱: ۱۲۵-۱۵۱.
- بریمانی، فرامرز، راستی، هادی، رئیسی، اسلام و محمدزاده، مسعود (۱۳۹۵). تحلیل عوامل جغرافیایی مؤثر بر معیشت خانوار در سکونتگاه‌های روستایی (مورد شناسی شهرستان قصرقند)، *جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای*، دوره ششم، شماره ۱۸: ۸۵-۹۶.
- جمعه‌پور، محمود و احمدی، شکوفه (۱۳۹۰). تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی روستای برغان، شهرستان ساوجبلاغ)، *پژوهش‌های روستایی*، دوره دوم، شماره ۱: ۳۳-۶۳.
- حجاریان، احمد (۱۴۰۰). ارزیابی الگوی علی مؤلفه‌های مؤثر بر روستای خلاق با استفاده از تکنیک دیمتل فازی، *توسعه محلی (روستایی-شهری)*، دوره سوم، شماره ۱: ۱۷۳-۱۹۶.
- حیدری، حسین و شکیبا، احمد (۱۴۰۰). ارزیابی مسائل روستایی، ریشه‌ها و پیامدهای آن با روش ارزیابی مشارکتی روستایی (مورد مطالعه: دهستان گچی، شهرستان ملکشاهی ایلام)، *توسعه محلی (روستایی-شهری)*، دوره سیزدهم، شماره ۲: ۶۳۹-۶۶۶.

- رحیمی، زینب و کرمی دهکردی، مهدی (۱۳۹۹). ارزیابی دینامیک وضعیت معیشت جوامع روستایی با استفاده از رهیافت SLF و بهره‌مندی از الگوی CIPP (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان دره‌شهر)، توسعه محلی (روستایی-شهری)، دوره دوازدهم، شماره ۱: ۲۷۱-۳۰۳.
- سجاسی قیداری، حمدالله، صادقلو، طاهره و شکوری‌فرد، اسماعیل (۱۳۹۵). سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار (مطالعه موردی روستاهای شهرستان تایباد)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، دوره پنجم، شماره ۱: ۱۹۷-۲۱۶.
- سلطان‌آبادی، ملیحه و مؤمنی، حسن (۱۳۹۶). نقش بازارچه‌های محلی در ارتقای اقتصاد روستایی (مطالعه موردی دهستان سلطان‌آباد)، نخستین همایش ملی جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه گیلان.
- شفیعی ثابت، ناصر و اسماعیل‌زاده، حسن (۱۳۹۳). پیوندهای روستایی-شهری، شبکه بازارهای دوره‌ای و توسعه ناحیه‌ای (مورد مطالعه: سکونتگاه‌های پیرامونی کلان‌شهر تهران)، آمایش سرزمین، دوره ششم، شماره ۲: ۲۸۳-۳۰۷.
- شفیعی ثابت، ناصر و براتی طرقي، ابوالقاسم (۱۳۸۸). نقش بازارچه‌های هفتگی روستایی در تحولات اقتصادی روستاهای استان تهران، روستا و توسعه، دوره دوازدهم، شماره ۱ (پیاپی ۴۵): ۲۹-۵۲.
- صحنه، بهمن (۱۳۹۰). بازگشت مهاجران به روستاها و نقش آن در معیشت پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان آق‌قلا)، پایان‌نامه مقطع دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران.
- صحنه، بهمن (۱۴۰۰). تحلیلی بر رضایتمندی ساکنان نواحی روستایی شهرستان آق‌قلا از عملکرد دهیاری‌ها، آمایش جغرافیایی فضا، دوره یازدهم، شماره ۳۹: ۱-۲۲.
- صحنه، بهمن و خراسانی، محمدمین (۱۴۰۰). تحلیل تأثیر قابلیاتی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارهای روستایی شهرستان آق‌قلا، پژوهش روستایی، دوره دوازدهم، شماره ۱: ۱۵۶-۱۷۳.
- صحنه، بهمن و نورتقانی، عبدالمجید (۱۳۹۹). تحلیلی بر آسیب‌پذیری سرمایه‌های معیشتی خانوارهای روستایی در سیل شهرستان آق‌قلا، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دوره هجدهم، شماره ۲: ۱-۳۴.
- صدیقی، الهام، سلمان ماهینی، عبدالرسول، میرکریمی، سید حامد، دلیری، حسن و فث، برایان (۱۳۹۸). شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای براساس آینده‌پژوهی در شهرستان گرگان، آمایش سرزمین، دوره یازدهم، شماره ۲: ۲۰۵-۲۳۳.
- فلاحتی، شمیم و عزیزی، جعفر (۱۳۹۸). نقش بازارهای محلی در رونق اقتصادی روستایان استان گیلان، روستا و توسعه، دوره بیست‌ودوم، شماره ۲: ۱۲۵-۱۳۹.

کریمی دهکردی، اسماعیل و انصاری، افشین (۱۳۹۱). تأثیر طرح‌های مرتع‌داری و آبخیزداری و معیشت پایدار خانوارهای روستایی در شهرستان زنجان، *فناوری‌های نوین کشاورزی*، دوره پنجم، شماره ۲: ۱۰۷-۱۳۶.

مطیعی لنگرودی، سید حسن، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا، نظری، عبدالحمید و صحنه، بهمن (۱۳۹۰). تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان (مطالعه موردی: شهرستان آق‌قلا). *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، دوره چهل و سوم، شماره ۷۸: ۶۷-۸۳.

ناصری، زهرا، صحنه، بهمن و نجفی‌کانی، علی‌اکبر (۱۳۹۸). تحلیلی بر کارکرد بازارهای هفتگی در کیفیت زندگی نواحی روستایی شهرستان گنبدکاووس، *روستا و توسعه*، دوره بیست و دوم، شماره ۲، ۱۰۵-۱۲۳.

نظری، عبدالحمید، صحنه، بهمن و سقر، علی (۱۳۹۵). تحلیل مکانی فضایی بازارهای هفتگی روستایی بر مبنای نظام سلسله‌مراتب روستایی در شهرستان آق‌قلا، *برنامه‌ریزی فضایی*، دوره ششم، شماره ۱ (پیاپی ۲۰): ۱۰۳-۱۲۴.

- Akoijam, S. L. Exploring the Problems of the Rural Weekly Markets: A Study of Garo Hills Districts of Meghalaya.
- Anand, U., & Sahu, A. (2017). Rural development and rural weekly markets: An economic study, *Kaav International Journal of Arts, Humanities & Social Sciences*, Kojahs/JUL, 4(3), 25-27.
- Asif, T., & Khan, M. M. (2020). Changing Pattern of Consumer Goods and Services in Rural Markets and their Role in Rural Development: A Case Study. *Journal of Business Administration and Education*, 12.
- Chambers, R., & Conway, G. (1992). *Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century*. Institute of Development Studies (UK).
- CHF (2005). *Sustainable Livelihoods Approach Guideline*. Chapel, Ottawa, Canada: partner's rural development.
- Dey, T., Pathak, A. K., & Baghmar, N. K. (2017). Geospatial Analysis of Rural Weekly Markets: A Case Study of Bametara District of Chhattisgarh, India. *Journal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS) Volume*, 22, 45-53.
- Ellis, F., & Biggs, S. (2001). Evolving themes in rural development 1950s-2000s. *Development policy review*, 19(4), 437-448.
- Ferguson, J. A. (2012). Generating Sustainable Livelihoods; The Role of Co-Operatives, *Harnessing the Co-operative Advantage to Build a Better World*, 1-6.
- Khan, N., & Ali, A. (1998). Periodic markets and rural transformation in Gonda district, Uttar Pradesh, India. *Focus on Geography*, 45, 34-37.
- Kollmair, M., & Gamper, S. (2002), *The Sustainable livelihoods Approach -Input Paper for the Integrated Training Course of National Center of Competence in research (NCCR) North- South Aeschiried*, University of Zurich, Switzerland. PP 1-11.
- McDongagh, J. & Bunnings, S. (2009). Field Manual for Local Degradation Assessment in Drylands, LADA-L part 2: Local Assessment: Tools and Methods for Fieldwork, *Planning and Analysis*, 76.
- Serra, P. (2000). *Subsidies in Chilean Public Utilities*, World Bank, Washington DC.

-
- Serrat, O. (2008). *The Sustainable livelihoods Approach*, Manila: ADB.
- Sharma, S., & Sharma, D. (2019). Rural roads & Human Development: A Study of Rural Areas of Unhamper District of J&K State (India), *Journal of The Gujarat Research Society*, 21(1), 132-136.
- Thieme, S. (2006). *Social Networks and Migration: Far West Nepalese Labor Migrants in Delhi (Kultur, Gesellschaft, Umwelt/culture, Society, Environment)*. Zurich, Switzerland: University of Zurich.
- Timalsina, K. P. (2007), Rural Urban Migration and Livelihood in the Informal Sector a Study of Street Vendors of Kathmandu Metropolitan City, Nepal, Norwegian University of Science and Technology (NTNU).
- Zhang, X., Hu, L., Salimath, M. & Chung Kuo, Ch. (2018). Developing Evaluation Frameworks for Business Models in China's Rural Markets. *Sustainability*, 11(1), 1-28.